

Romanifolket/taterne

Veileder om romanifolket/taterne – en av Norges fem nasjonale minoriteter

Familie på reise, 1930–39 (foto: Tollefsen)

Taternes Landsforening

august 2021

Innledning

Taternes Landsforening ønsker med denne veilederen å bidra til økt kunnskap om romanifolket/taterne. Kunnskapen om nasjonale minoriteter i Norge er svært liten blant folk flest.

Den norske staten anerkjenner fem nasjonale minoriteter: kvener (norskfinner), jøder, romfolk (sigøynerne), romanifolk/tatere og skogfinner. Samer blir anerkjent under navnet urfolk. Denne veilederen tar for seg romanifolket/taterne.

Noen i denne folkegruppa kaller seg *tatere*, mens andre helst vil kalle seg *romanifolk* eller *reisende*. Derfor bruker myndighetene betegnelsen *romanifolk/tatere*.

Opprinnelse og språk

En gjennomgang av de eldste kildene som forteller om tatere i Norge, viser at denne gruppa opprinnelig var en del av en større innvandring av et fremmedartet vandringsfolk som kom til Vest-Europa i begynnelsen av 1400-tallet. Språkforskere mener folket har sin opprinnelse i India. Taterne/romanifolkets språk heter *romani*, men kalles også *rotipa* og har en grunnstamme fra eldre indoarisk språk, men med skandinavisk grammatikk. Språket har mange lånord fra for eksempel gresk og armensk, men også en rekke ord fra tysk, noe som viser at de bodde en stund i tyskspråklige områder før de kom til Skandinavia.

Like etter år 1500 hører vi første gang om dette folkeferdet flere steder i Norden. Vi har kilder som forteller at et følge fra «Lille Egypt» kom til Danmark i 1505 og til Stockholm i 1512. I den svenske kilden blir gruppa kalt *tatra* (tatere), og det ble siden den vanligste betegnelsen i de nordiske landene.

Forholdet til staten

Myndighetenes forhold til romanifolket/taterne er historien om nesten 500 år med undertrykking. Det begynte med reformasjonen,

da taterne ble bedt om å forlate landet. Noen år etter ble taterne lyst fredløse; hvem som helst kunne da drepe en tater uten å bli straffet.

Kirkens fordømmelse av folkegruppa frarøvet taterne grunnleggende borgerrettigheter og satte dem på utsiden av samfunnet. Politikken overfor romanifolket/taterne fra siste halvdel av 1880-tallet og helt fram til noen tiår siden omfatter bl.a. tvangssterilisering, tvangsplassering av barn i fosterhjem og kriminalisering av taternes levemåte. Denne politikken fortsatte på 1900-tallet og hadde som sitt klare mål at romanifolket skulle tilpasse seg storsamfunnet og gi opp sin reisende livsform. Dette har vært med på å undergrave romanifolkets kultur og har ført til at mange den dag i dag er redde for å stå fram med sin identitet.

Reformasjonen

I de første årene etter innvandringen til Skandinavia ble taterne møtt med en viss grad av toleranse. De katolske pilegrimstradisjonene påla folk å gi pilegrimer mat og husly. Dette kom også andre vandringsfolk til gode, blant annet taterne. Med reformasjonen endret dette seg dramatisk. Allerede i 1536, samme år som reformasjonen i Danmark gjorde kirken til en integrert del av statsapparatet, ga kong Kristian 3 den første utvisningsordren. Bakgrunnen for denne endringen var en strengere oppfatning av renhet og urenheter, og at taterne ikke lenger ble ansett som pilegrimer.

Taterne motsatte seg utvisning, og kongens pålegg ga få resultater. Kristian 3 gikk da til det skritt å lyse taterne fredløse i riket. Enhver kunne drepe tater. Alle som ga husly eller mat til tater, ble straffet med tap av gods og eiendom. Dette var innledningen til den mest brutale menneskeforfølgelse som har funnet sted i Norge og Danmark.

I 1589 kom et nytt kongebrev med bud om å fange alle tater og drepe dem uten nåde. Disse ulike forordningene varierte i hardhet, men gjaldt helt fram til midten av 1800-tallet.

I 1643 innførte myndighetene innenlandsk passtvang for tater. På 1700- og 1800-tallet var det straffbart å tigge eller streife om på

veiene, noe som førte til at mange tatere ble arrestert. Inntil 1912 var det påbudt ved lov at det i tukthus og slaverier skulle drives kristendomsundervisning, slik at tatere som var anbrakt der kunne bli konfirmert.

Kirken

Kirkens holdning kommer til syne i en skrivelse fra biskopen på Fyn i 1578: «Når her kommer tatere til landet, som her pleier at komme stundom, da skal ingen prestemand vie sådanne sammen i ekteskap, heller ikke gi dem sakramentet, men la dem dø som det var tyrker, og begraves utenfor kirkegården som hedninger.»

Langt inn på 1900-tallet opplevde taterne å bli nektet dåpen, da kirken mente at de levde et moralsk klanderverdig liv. Dåpen var spesielt viktig fordi den ga grunnlaget for statsborgerlige rettigheter. Uten dåpsattest var det ikke mulig å få pass og reise rundt på lovlig vis. Videre kunne de settes i fengsel fordi barna ikke var konfirmert. På denne måten fikk kirkens fordømmelse av taterne større virkning enn de kongelige utvisningsordrene. Det å bli nektet kirkens velsignelse fikk dessuten mye å si for hvordan folk flest så på taterne. De som ikke fikk nyte Guds velsignelse, ble også avskåret fra medmenneskers medlidenhet og sympati.

Assimileringspolitikk

Myndighetene prøvde med vekslende hell å motarbeide «omstreifervesenet». Blant annet ble det satt inn ulike tiltak som hadde som formål å gi barn av reisende en kristen oppdragelse og skolegang. Viktige merkesteiner var *vergerådsloven* av 1896, etableringen av *Foreningen til Modarbeidelse af Omstreifervæsenet* året etter, og *løsgjengerloven* av 1900.

Myndighetenes politikk fortsatte utover 1900-tallet, og hadde som sitt klare mål at romanifolket skulle tilpasse seg storsamfunnet, gi opp sin reisende livsform og «bli gode, kristne nordmenn».

Lover i assimileringspolitikken

- Vergerådsloven (1896). Med hjemmel i denne loven kunne barna tas fra foreldrene.
- Løsgjengerloven (1900) kriminaliserte den reisende livsformen i seg selv.
- Handelsloven (1929) med tillegg i 1935 forbød tradisjonell handelsvirksomhet.
- I 1951 kom dyrevernloven med et tillegg om at «omstreifere» ikke fikk lov til å holde hest i forbindelse med omreisende virksomhet. Opphevet 1973.

Mellomkrigstida og lov om sterilisering

I siste halvdel av 1920-årene fikk en ny arvelære innpass i Norge. Talsmenn for denne læren la vekt på at arv hadde mye mer å si enn man før trodde. På bakgrunn av dette gikk man inn for å sterilisere mennesker med antatt dårlige arveegenskaper. Det ble også lagt vekt på å forhindre at bærere av gode gener blandet seg med folk som var bærere av dårlige eller negative arveegenskaper. Man mente at dårlige arveegenskaper kunne oppstå ved at to ulike raser ble blandet. Av den grunn måtte samfunnet beskyttes gjennom rasehygiene (eugenikk).

I Norge ble omstreiferne pekt ut som en gruppe med særdeles dårlige arveegenskaper, og mange betraktet dem som mindreverdige mennesker. I en artikkelserie publiserte Johan Scharffenberg, daværende lege ved Botsfengslet i Oslo, en teori om at de reisende var en mindreverdig rase. Han pekte på arvets store betydning og understreket nødvendigheten av sterilisering.

Steriliseringsloven av 1934 markerte slutten på en lang debatt om rasehygiene, der de skandinaviske landene spilte en ledende rolle. Den tyske steriliseringsloven ble fremhevet som et forbilde for den norske. Mens den danske loven la mest vekt på de

sosiale aspektene, fremhevet den tyske og den norske loven de rasehygieniske aspektene.

I mellomkrigstiden var tyskerne ikke alene om å formidle raseteorier. Ideologien bak den norske steriliseringsloven av 1934 hadde mye til felles med nazismens raseteori, men var tuftet på andre metoder og en annen moral. Steriliseringsloven av 1934 åpnet adgangen til å tvangssterilisere åndssvake, sinnssyke og sedelighetsforbrytere. 128 personer med taterbakgrunn ble sterilisert med offentlig tillatelse i perioden fra 1934 til 1977. I tillegg er det dokumentert at 17 taterkvinner ble sterilisert uten hjemmel i loven. Trolig er det store mørketall.

Den siste tvangssteriliseringen ble foretatt i 1977. Norsk misjon blant hjemløse, som stod for mye av gjennomføringen av assimileringspolitikken, ble nedlagt i 1987, og Svanviken arbeidskoloni, der tater ble tvangsbosatt, la ned virksomheten mot taterne i 1989.

«Omstreiferkomiteen» av 1927

I 1893 stiftet presten Jacob Walnum (1851–1925) *Foreningen til Modarbeidelse af Omstreifervæsenet*, senere omdøpt til *Norsk misjon blant hjemløse*, med økonomisk støtte fra Stortinget. I 1908 grunnla han *Svanviken* arbeidskoloni og en rekke andre arbeids- og barnehjem i Misjonens navn. På bakgrunn av debatten om arvelære ble det i 1927 nedsatt en omstreiferkomité som skulle utarbeide nye tiltak overfor de reisende. Komiteens innstilling kom i 1932 og foreslo blant annet følgende:

Å innskjerpe vergerådenes plikt til å ta hånd om barn; å gi økt økonomisk støtte til kommuner som bosetter reisende; å internere «håpløse» på Svanviken arbeidskoloni på Nordmøre eller andre tilsvarende steder, samt å sterilisere «lavtstående individer». Det ble referert til intelligenstester gjennomført ved barnehjem drevet av Norsk misjon blant hjemløse, som viste at taterbarna hadde en gjennomsnittlig IQ på 78, «hvilket svarer til intelligensen hos negere, indianere og meksikanere.»

Komiteen anbefalte derfor at det snarest mulig ble vedtatt en lov som ga adgang til å gjøre lavtstående og mindreverdige

individer ufruktbare. Staten med organisasjonen Norsk misjon blant hjemløse som eksekutør jobbet systematisk for å «løse omstreiferondet».

Ingen sa det mer nådeløst enn Knut Myhre, daværende bestyrer for den fryktede arbeidskolonien Svanviken, i et intervju med Norsk Ukeblad i 1963:

«Det vi gjør er bevisst å utrydde et folks egenart, deres språk, deres livsform [...] Det er en radikal framgangsmåte, og vi må riktignok spørre oss: Har vi rett til det? Norsk misjon blant hjemløse er heldigvis ikke i tvil om svaret: Vi har rett.»

Myhres ord er som et ekko av de første kongebrevene som på 1500-tallet befalte å fange og drepe romanifolk. De ble etterfulgt av den såkalte «fantejakten» på 1600-tallet som i Norge varte helt inn i vår tid.

Stortinget kuttet støtten til Misjonen så sent som i 1986. Tre år etter ble Svanvikens arbeid mot taterne nedlagt.

Norsk misjon blant hjemløse

endret i 1987 navn til *Kirkens Sosialtjeneste*. Etter at NOU 2015:7 satte søkelys på ansvaret Misjonen og Kirkens Sosialtjeneste hadde for tidligere tiders overgrep mot romanifolket/taterne, valgte Kirkens Sosialtjeneste igjen å endre navn, til *CRUX*. Til tross for navneendringene er ansvaret for assimileringspolitikken ikke glemt av folkegruppa.

Lov om handelsnæring av 1929

I denne loven ble omførselshandel forbudt med mindre man hadde politibevilling. Det ble nødvendig å ha næringsbrev for å reise rundt og selge varer. Som en følge av denne loven nektet en del lensmenn og politimestere i distriktene å utstede næringsbrev til reisende som drev med småhandel. Det som var nytt ved denne loven var at en

viktig inntektskilde for de reisende gjennom mange generasjoner nå ble fanget opp og regulert av lovverket. Den nye loven gjorde et stort antall reisende til lovbrytere. Lov om handelsnæring av 1935 inneholdt de samme bestemmelsene om omførselshandel som loven av 1929.

«Dyrevernloven»

I 1951 kom et tillegg til dyrevernloven hvor det blant annet i paragraf 10 nr. 14 heter: «Det er ulovleg [...] for omstreifarar, når dei flakkar ikring, å bruka hest eller anna dyr til å frakta folk eller varar med eller å føre med seg laushest.» En viktig del av grunnlaget for de reisendes levemåte og kultur ble på denne måten tatt bort. I 1974 ble denne paragrafen opphevet, med følgende begrunnelse: «Slik livsførsle som føresegna har for augo, er elles ikkje vanleg lenger, så forbodet tener snaut noko føremål heretter.»

Med hjemmel i vergerådsloven, løsgjengerloven og straffeloven tok den norske staten barna. Til sammen rundt 1 500 barn født mellom 1900 og 1960, en fjerdedel av romanifolket/taternes barn, ble fjernet fra foreldrene med tvang og satt bort til «gode» nordmenn.

Menneskerettskonvensjonen

Konvensjonen ble ratifisert av Norge i 1951. De grusomme overgrepene mot sivilbefolkningen og nazistenes folkemord mot jøder, sinti og roma og andre minoriteter før og under andre verdenskrig skapte enighet om at menneskerettigheter var et viktig internasjonalt tema. Da FN ble opprettet, ble menneskerettigheter en av hovedoppgavene til organisasjonen. I 1946 begynte arbeidet med å lage en verdenserklæring om menneskerettigheter. Norge undertegnet menneskerettighetserklæringen, men den fikk ingen følger for behandlingen av taterne i landet – etter andre verdenskrig ble assimileringspolitikken mot romanifolket/taterne tvert imot intensivert!

Nasjonal minoritet

Romanifolket/taterne har siden 1999 hatt status som nasjonal minoritet i Norge. Dette kom som en konsekvens av at Norge det året ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter av 1995. Langvarig historisk tilknytning til landet er et vilkår for å bli regnet som nasjonal minoritet. I dette ligger det en anerkjennelse av at disse gruppene har bidratt til å forme den nasjonale kulturen, til tross for at de i mange land er blitt utsatt for marginalisering, diskriminering og assimilering. Kravet om langvarig tilknytning innebærer at nyankomne innvandrere og deres etterkommere ikke er nasjonale minoriteter. Dette var den første konvensjonen som skal sikre minoritetene rettigheter som gruppe, og er fulgt av oppfølgings- og overvåkningsmekanismer fra Europarådet og OSSE.

Taternes kultur

Det som først og fremst kjennetegner romanifolket/taterne, er deres livsform som reisende og deres sterke tilknytning til familien. Reisingen har vært vesentlig for taternes økonomiske tilpasning og er en grunnleggende del av deres identitet. Romanifolket/taterne har gjennom tidene levd av å produsere varer og tjenester til fastboende. Det som kjennetegner romanifolket/taternes håndverksproduksjon er lave materialkostnader og høy arbeidsinnsats.

Siden slutten av 1880-årene har de tradisjonelle yrkene for taterne primært vært knyttet til håndtering av hest, håndverk og salg. Industrialiseringen i forrige århundre førte til at mange tater måtte endre sin økonomiske tilpasning og finne nye måter å livnære seg på. Til tross for at økende industrialisering og sentralisering gjorde taternes virksomheter mer sårbare, var taterne flinke til å tilpasse seg skiftende markedsbehov.

Hest og vogn, håndkjerre eller slede var vanlige transportmidler inne i landet fram til begynnelsen av 1950-tallet. Ute langs kysten var fanteskøyta et kjent syn. Bak på vogna lå læskreppa og

kaffekista. I lærskreppa var det sengetøy og klær. I kaffekista ble kaffekjel, kaffe- og sukkerboks, tørrmat og bestikk oppbevart. Da det ble forbudt for taterne å bruke hest i 1951, ble hesten byttet ut med håndkjerre, sykler og siden med bil. I 1920-årene begynte det å bli vanlig med telt i sommerhalvåret. Utover på 1960-tallet ble campingvogna mer og mer synlig.

Merkedag

Noen tater velger å holde 8. april som sin merkedag. 8. april er den internasjonale romdagen. I Sverige feirer flere av romanifolket/taterne 29. september som sin merkedag. Denne dagen, mikkelsmesse i 1512, er første gang folkegruppa er nevnt i svenske dokumenter.

Taterne i dag

Håndverkstradisjonene og den reisende kulturen er fortsatt levende blant en del av folkegruppa og praktiseres i hovedsak i sommerhalvåret. Romanifolket/taterne er særlig kjent for metallarbeidet sitt, både gjennom knivproduksjon og trådarbeid og i arbeid som smeder og blikkenslagere. Folkegruppa er også kjent for den sterke musikktradisjonen sin. En stor del av romanifolket/taterne er i dag bofaste og jobber innenfor ulike typer yrker.

Rettigheter

Menneskerettighetene gjelder for alle mennesker, men personer som tilhører nasjonale minoriteter er ofte mer sårbare for menneskerettsbrudd enn majoritetsbefolkningen generelt.

Europarådets **rammekonvensjon** pålegger myndighetene blant annet å fremme formell og reell likestilling mellom minoritetene og majoritetsbefolkningen, og å legge forholdene til rette for at

nasjonale minoriteter kan fremme og videreutvikle sitt språk, sin religion og sin kultur.

Europarådets **minoritetsspråkpakt** skal beskytte og fremme nasjonale minoriteters språk. Kvensk, samisk, romanes og romani er språkene som er beskyttet av språkpakten i Norge. Minoritetsspråkpakten slår fast at vern om de historiske minoritetsspråkene i Europa er med på å opprettholde og utvikle kulturelt mangfold og tradisjoner i Europa.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 gir et grunnleggende vern av språk, kultur og religion for alle etniske, religiøse og språklige minoriteter. Alle minoriteter har også et utstrakt vern mot diskriminering, og i noen grad krav på tiltak som skal fremme deres språk og kultur.

I tillegg til kulturelle og språklige rettigheter er diskrimineringsvernet særlig sentralt for nasjonale minoriteters menneskerettigheter. En rekke internasjonale konvensjoner har bestemmelser om vern mot diskriminering.

Ny **språkløvslov** kom 2020. Det viktigste formålet med loven er å gi norsk språk lovfesta status og sterkere vern som vårt viktigste uttrykk for kultur, historie og identitet. Loven definerer også statusen til andre språk i Norge. Den skal dessuten erstatte den gjeldende målloven. Et av hovedpunktene fastslår at det offentlige Norge har ansvar for nynorsk og bokmål, norsk tegnspråk, samiske språk og de nasjonale minoritetsspråkene – kvensk, romanes og romani.

Etter **FNs rasediskrimineringskonvensjon** kan partene til konvensjonen også, avhengig av de faktiske omstendighetene, være forpliktet til å vedta særlige tiltak, for å sikre både individers og gruppers menneskerettigheter. Ordningen med særlige tiltak er en integrert del av ikke-diskrimineringsprinsippet og nødvendig for å fremme reell og effektiv likestilling.

Sentrale konvensjoner for nasjonale minoriteter

- Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 14.
- FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 26 og 27.
- Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) artikkel 2.
- FNs rasediskrimineringskonvensjon.
- Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter.
- Den europeiske pakt om region- eller minoritetsspråk.

Forskning

All forskning på nasjonale minoriteter bærer preg av mangel på kvantitative data. Noe av dette skyldes manglende offisiell registrering av nasjonal minoritetstilhørighet i Norge. Årsakene til manglende data basert på etnisk tilhørighet er komplekse. Én årsak kan være mistillit og motvilje fra flere minoriteter mot innhenting av informasjon om etnisk tilhørighet, på grunn av tidligere misbruk av slik statistikk fra myndighetenes side. Andre årsaker til at slik forskning er mangelfull, kan være at det ikke er prioritert.

For å få mer kunnskap om nasjonale minoriteters menneskerettighetssituasjon er det viktig med innhenting av kvantitative og kvalitative data og utarbeiding av statistikk.

FNs rasediskrimineringskomité har i sin siste anbefaling til Norge uttalt at komiteen «[...] regrets the lack of statistics on the ethnic composition of the population and of socioeconomic indicators of the enjoyment of rights of persons belonging to various ethnic groups.»

Også Europarådet har etterlyst bedre statistikk om nasjonale minoriteter. Slik kunnskap er viktig for å kunne tilrettelegge og tilpasse ulike tiltak rettet mot nasjonale minoriteter, og for å kunne avverge og rette opp menneskerettighetsbrudd.

NOU 2015:7

I 2015 la romani-/taterutvalget fram sin utredning i form av NOU 2015:7 *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag* med disse hovedfunnene:

En feilslått og nedbrytende politikk – Taterne/romani-folket ble på 1900-tallet utsatt for en hardhendt assimilering-politikk fra norske myndigheter. Politikken kom til uttrykk gjennom lover og forordninger som hadde et til dels diskriminerende formål, og en klart diskriminerende virkning. Dette skapte negative fordommer mot folkegruppa, som igjen har ført til frykt og mistillit mellom gruppa og storsamfunnet. Politikken som ble ført, har hatt – og har fremdeles – store konsekvenser for taterne/romanifolket.

Politikken rettet seg særlig mot to områder – overtakelse av omsorgen for barn og tvungen bosetting. Staten overlot i all hovedsak gjennomføringen av denne politikken til den private organisasjonen Norsk misjon blant hjemløse («Misjonen»). Fra 1907 til 1986 ble Misjonen i praksis enerådende på dette feltet. Offentlige instanser fikk instruks om å samarbeide med Misjonen. Selv om Misjonen var en pådriver i å definere målgruppa og utforme politikken, konkluderer utvalget med at Misjonen utførte arbeidet sitt på vegne av staten.

Fordommer og usynliggjøring – Utvalget finner at det i samfunnet generelt er mangel på kunnskap om taterne/romani-folkets kultur og historie. Det finnes negative fordommer mot gruppa. Også mange ansatte i offentlige institusjoner som har kontakt med taterne/romanifolk, har liten kunnskap om folkegruppa og dens rettigheter som nasjonal minoritet. Det ser også ut til å være manglende interesse for å skaffe seg kunnskap om gruppa, blant annet hos en del lærere. Det er lite formidling om taterne/romanifolkets kultur og historie i barnehage og grunnskole og

i lærer- og førskolelærerutdanningen. Til sammen fører dette til at taterne/romanifolket framstår som en usynlig folkegruppe i dagens samfunn, og til at negative stereotypier om gruppa opprettholdes.

Mistillit – Et av utvalgets viktigste funn er at mange tater/romanifolk har sterk mistillit til – og i noen tilfeller frykt for – norske myndigheter. Mistilliten er knyttet til tidligere overgrep og assimileringspolitikken. Mistilliten går i arv til nye generasjoner, og blir også vedlikeholdt gjennom fortsatt diskriminering og negative holdninger til minoritetsgruppa i dag.

Høy dødelighet – Utvalgets undersøkelser viser oppsiktsvekkende høy dødelighet blant dem som ble utsatt for Misjonens assimileringstiltak. De som ble utsatt for slike tiltak, har også et betydelig lavere utdanningsnivå enn befolkningen generelt. Når denne gruppa kommer så dårlig ut, er det åpenbart at politikken var skadelig for gruppa som helhet, og for enkeltpersoner som ble berørt.

Ufullstendig oppgjør – Utvalget mener at man allerede etter Norges tilslutning til FNs verdenserklæring om menneskerettigheter (av 1948) og til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen i 1953 burde ha forstått at flere sider ved politikken og tiltakene overfor taterne/romanifolket var i strid med de grunnleggende hensyn som menneskerettighetene hadde til hensikt å verne om, og som Norge hadde forpliktet seg til å respektere. Utvalget finner at flere lover og bestemmelser bidro til – eller ikke ga tilstrekkelig vern mot – diskriminering og vilkårlighet.

Utvalget kom dessuten med en rekke *anbefalinger* om tiltak som bør igangsettes for å gjøre opp for assimileringspolitikken og skadene den har medført:

- Tydelig og bredt kommunisert bekreftelse av ansvar for overgrep og forsømmelser fra myndigheter og Den norske kirke.
- Økt formidling av kunnskap om historien til folkegruppa selv, offentlige myndigheter, og forvaltningsnivåer.
- Økt innsats for bedre levekår og helse blant tater/romanifolk.

- Styrket tillit mellom folkegruppa og myndigheter.
- Tiltak for styrket organisering av folkegruppa og bedre samarbeidsorganer mellom folkegruppa og norske myndigheter.
- Undervisnings- og opplæringstiltak om taterne/romanifolket blant offentlige tjenesteinstitusjoner.
- Tiltak for likeverdig og reell tilgang til skole og utdanning.
- Tiltak for redusert diskriminering av folkegruppa fra politiet.

Ved publisering av denne veilederen er ingen av de anbefalte tiltakene igangsatt.

Europarådet

Europarådets rådgivende komité, som overvåker gjennomføringen av rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter, har også i flere år pekt på områder der Norge bør treffe tiltak for å sikre romanifolket/taternes rettigheter.

Telemarksforsking

Forskningsinstitusjonen Telemarksforsking kom desember 2019 med sin rapport *Kulturell berikelse – politisk besvær. En gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter 2000–2019* på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Her er noen utdrag fra rapporten og dens anbefalinger:

«Vi har særlig fokusert på å løse det som vi mener er det viktigste hinder for at de politiske intensjonene nås, nemlig et samordningsdepartement som ikke fungerer optimalt, og som har lav tillit i feltet. Vi tar derfor til orde for en radikal omlegging av det statlige ansvaret for politikkområdet, en omlegging som vil innebære en oppsplitting av funksjoner og større grad av rendyrking av roller, kompetansefelt og arbeidsmåter.»

«Vi anbefaler at det utvikles konkrete mål for den enkelte minoritet. Dette må åpenbart gjøres sammen med minoritetene. Målene bør være målbare og realistiske. På den måten vil det

være lettere for alle involverte parter å prioritere, fordele og jobbe målrettet og strategisk. I noen tilfeller trengs mer forskning for å gjøre politikken mer målrettet. Slik forskning bør prioriteres (jf. Europarådets fjerde uttalelse om Norge (2016)).»

«Vi anbefaler at minoritetene sikres medbestemmelse på tiltaksnivå gjennom representasjon i Kulturrådets fagutvalg for ordninger som er rettet mot minoritetene.»

«Politikkutforming handler om mer enn bare formulering av mål og intensjoner, men også virkemidler for hvordan det skal realiseres. Dette må igjen bygge på en analyse av det praksisfeltet politikken skal virke mot. Vi anbefaler derfor at regjeringen oppretter et eget direktorat for de nasjonale minoritetene. Direktoratet bør ha en bemanning med spesifikk kompetanse på kontakt med sivilsamfunnet generelt og minoritetsgruppene spesielt.»

«Vi anbefaler at det settes i gang et kartleggingsarbeid om kunnskapsnivået om nasjonale minoriteter i kommunene og fylkeskommunene, med sikte på å få på plass langsiktige tiltak for å følge opp de forpliktelsene kommunen har.»

«For å komme videre og oppnå forsoning, bør det settes i gang noen særtiltak for romanifolket/taterne. Ansvar for konflikten mellom KMD og romanifolket/taterne knyttet til NOU 2015:7 og utviklingen av Stiftelsen romanifolket/taternes kulturfond må plasseres der det hører hjemme. Vi mener at dette er hos KMD.»

Offentlige unnskyldninger

I 1998 kom kommunalminister Ragnhild Queseth Haarstad med følgende offisielle unnskyldning:

«På vegne av norske myndigheter beklager jeg sterkt fortidas overgrep. Noe lignende må aldri skje igjen. Norske myndigheter har mye å skamme seg over overfor romanifolket.»

I 2000 ba Den norske kirke taterne om unnskyldning for de overgrep den hadde vært delaktig i gjennom Norsk misjon blant hjemløse.

Regjeringen gjentok sin unnskyldning i stortingsmelding nr. 15 (2000–2001) om nasjonale minoriteter: «Regjeringa tek sterk avstand frå dei overgrepa som har vore gjorde mot romanifolket, og ber om orsaking for den uretten som har skjedd. Noko liknande må aldri få hende igjen.»

Ny stortingsmelding

Desember 2020 la regjeringen fram en ny stortingsmelding om nasjonale minoriteter, Meld. St. 12 (2020–2021). Stortingsmeldingen beskriver resultatene av regjeringens politikk betraktelig mer positivt enn uavhengige organisasjoner gjør. Spesielt oppsiktsvekkende er det også at stortingsmeldingen argumenterer for at bestemmelsen om «effektiv deltakelse» i artikkel 15 i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter *ikke* gir nasjonale minoriteter medbestemmelsesrett i saker som angår dem. Dette skiller seg klart fra oppfatningen som ble lagt til grunn i forrige stortingsmelding om nasjonale minoriteter fra 2000.

Romanifolket/taternes organisasjoner har sammen med andre nasjonale minoriteter kritisert stortingsmeldingen sterkt i offisielle høringsvar, og mener at den mest av alt framstår som et forsøk på å rettferdiggjøre manglende oppfølging av bl.a. NOU 2015:7 og imøtegå den sterke kritikken som er kommet mot Same- og minoritetspolitisk avdeling (SAMI) fra bl.a. Telemarksforskning.

Barnevern

Den norske Helsingforskomité har uttalt:

«På høringen om norsk romani-/taterpolitikk ble det blant annet pekt på en rekke svakheter i forhold til barnevern og fosterhjem, hvor en unnlater å ta hensyn til om barnet kommer fra et romani-/taterhjem. Det blir heller ikke gjort forsøk på å rekruttere fosterforeldre med tilhørighet eller kunnskap om romanifolket/taternes språk, kultur og levevis.»

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) har utarbeidet en handlingsplan for å bedre tillit mellom etniske minoritetsmiljøer og barnevern 2016–2021.

«Bufdir skal konkretisere betydningen av nasjonalt lovverk og internasjonale konvensjoner for arbeidet med etniske minoritetsbarn og -familier i barnevernet. Eksempler på internasjonale konvensjoner er her: Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, barnekonvensjonen, ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk, Europarådets rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter, Haag-konvensjonen 1996, med flere. Dette er viktig for å oppfylle barnet og familiens rettigheter; blant annet i forbindelse med valg av tiltak, omsorgsovertakelser, under samvær etc.»

Bufdir bekreftet overfor TV2 i 2019 at de hadde kunnskap om at tilhørighet til romanifolket/taterne fremdeles er blitt brukt som grunnlag for omsorgsovertakelse.

Tilrettelagt undervisning

Taterne/romanifolket er en av Norges fem nasjonale minoriteter. Å tilhøre en nasjonal minoritet medfører rettigheter til å bevare språk og kultur. En stor del av taternes kultur er at de reiser (en nomadisk livsstil). Det gir også muligheter til å møte andre i samme kultur, og til å utøve eget språk. I artikkel 5 i rammekonvensjonen står følgende:

«Partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjoner og kulturarv.»

Taternes Landsforening har i årtier arbeidet for en ordning for tilrettelagt fjernundervisning for barn av romanifolket/taterne i reiseprioder. Covid-19 har vist at slik undervisning er fullt mulig.

Helsingforskomiteen har anbefalt at «skole og samfunn for øvrig med velvilje legger til rette for og støtter tilpasset under-

visning til personer som tilhører romanifolket/taterne. Prosjektet <Romanifolk fra barn til voksen> i regi av Dronning Mauds Minnes høyskole, i samarbeid med og etter initiativ fra Taternes Landsforening, er eksempel på et framtidsrettet initiativ for å finne praktiske løsninger på de utfordringer som barn av romani-/taterforeldre møter i barnehager og skoler i dag. Slike tiltak må videreføres og utvides.»

Noe av informasjonen i denne veilederen er hentet fra nettressurser og rapporter. Til fordypning og ytterligere informasjon om romanifolket/taterne og nasjonale minoriteter generelt kan disse sidene og rapportene anbefales:

- Romanifolket/taterne – Glomdalsmuseet
- Nasjonale minoriteter – NAFO (oslomet.no)
- Taterfolket fra barn til voksen (oslomet.no)
- Romanifolket/Taterne som tema i lærerutdanningene – HiØ/NAFO (oslomet.no)
- Romanifolket/tatere – Udir
- Norsk romani-/taterpolitikk (nhc.no)
- Samer, nasjonale minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn – Bufdir
- NOU 2015:7 (regjeringen.no)
- Norges nasjonale minoriteter (nhri.no)

Taternes Landsforening

bistår med foredrag om romanifolket/taterne – post@taterne.com

Denne veilederen er laget med tilskudd fra Kulturrådet

Taternes Landsforening
postboks 222
2240 Magnor

post@taterne.com
telefon: 99370875 / 92837014